

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

Jag har alltså tvåspråkighet som mitt forskningsområde och har hållit på med tvåspråkigas språkutveckling, men i motsats till föredragets tema, har jag undersökt vuxna tvåspråkiga. Av det följer att det jag tar upp i föredraget är insikter från andras studier som har något viktigt att säga oss om tvåspråkig utveckling hos barn, både hemma och i skolan.

Till att börja med vill jag konstatera två fakta och presentera en definition så att vi alla är klara över de utgångspunkter som föredraget, men även hela tvåspråkighetsforskningen, har.

Faktum 1

Enligt olika beräkningar är var tredje eller femte invånare på jorden tvåspråkig. Ordet tvåspråkig omfattar även personer som använder fler än två språk i sitt liv, i sin vardag, alltså flerspråkiga.

Faktum 2

För de flesta barn är tvåspråkighet inte en fråga om något val utan de föddes in i olika situationer, till exempel ett barn som är fött i ett land som har ett annat språk än det barnet talar hemma som landets officiella språk, men oftast är det officiella språket inte någons modersmål i det här landet eller är bara ett fåtals modersmål. I en sådan situation befinner sig barn födda i många länder i Afrika där inte sällan det gamla koloniala språket har gjorts till landets officiella språk som bland annat gäller för hela skolgången. Ett annat exempel är naturligtvis barn som följer med sina föräldrar till ett annat land, alltså barn till migranter av olika slag. I den gruppen ingår även barn som föds i det så kallade nya landet; nya för deras föräldrar, men ett födelse-land och oftast även ett hemland för dessa barn. Sammanfattningsvis är alltså tvåspråkighet ett utbrett fenomen.

Och nu presenterar jag den definition som alla som studerar tvåspråkighet använder som sin utgångspunkt, fast inte alltid helt konsekvent (men det är ett ämne för ett annat föredrag). Den här definitionen lanserades redan i början av 1950-talet och återupplivades under 1970-talet. Definitionen lyder:

En person som växelvís använder två eller flera språk i sitt liv kallas tvåspråkig, och själva fenomenet kallas tvåspråkighet (flerspråkighet).

Den här definitionen tar sikte på att tvåspråkigas språk har olika funktioner i deras liv och att valet mellan dessa språk är bland annat styrt av sådana faktorer som åhörare, situation, samtalsämne och inte minst språkbehärs-kning. Av den här funktionella uppdelningen följer även att kompetensen (språkfärdigheten) i språken varierar och är kopplad till de här olika funktionerna. Sammanfattningsvis är alltså den varierande språkbehärs-kningen av de olika språk som en tvåspråkig person använder snarare en regel än ett undantag.

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

Det jag verkligen vill understryka: den varierande språkbehärskningen av de olika språk som en flerspråkig person använder är snarare en regel än ett undantag.

Barn har en naturlig biologiskt betingad förmåga att lära, lagra och särskilja två eller flera språk från födseln. Barn har förmåga att använda de språk som de håller på att utveckla både på ett varierat och ändamålsenligt sätt, dvs. redan tidigt vid ett-ords-stadiet (alltså vid ungefär elva-tolv månaders ålder -vi vet att det kan variera mellan barn och kan dröja lite längre) har de utvecklat medvetenheten om vilket språk man talar till vem och när, och när de börjar utveckla satser (ungefär under andra och tredje året), då är den medvetenheten så gott som helt på plats.

Barns tvåspråkighet brukar delas in i två typer: simultan tvåspråkighet och successiv tvåspråkighet. Skillnaden mellan de två brukar man beskriva som skillnaden i själva inlärningsprocessen, alltså i hur inläringen av de inblandade språken har gått till. I en ganska grov uppdelning brukar man säga att en simultan inläring av två språk som då likställs med förstaspråksinläring sker fram till tre års ålder medan en successiv inläring sker när ett språk tillägnas först fram till tre års ålder och sedan lägger man ett språk till, och i det sammanhanget brukar man också tala om andraspråksinläring. Detta illustreras av bilden, och för att göra det mindre abstrakt har jag valt att använda kombinationen polska och svenska. L1 står för förstaspråk och L2 för andraspråk och L1A står för det ena förstaspråket a eller modersmålet och L1Alfa står för det andra modersmålet.

Vid simultan tvåspråkighet utvecklas språken i princip som enspråkiga barns språk. Men simultan tvåspråkighet är ovanligare än successiv och beräknas till bara 20 %.

För att utveckla ett språk anses behovet vara den viktigaste faktorn och med behovet menar man att språket upplevs som viktigt för kommunikation i barnens värld, t.ex. med barnflicka, med andra familjemedlemmar än föräldrar, med kompisar, för att delta i förskole- eller skolaktiviteter eller andra roliga, för att kunna umgås med människor i barnets omgivning och även att titta på teve eller använda digitala media.

Det finns andra faktorer som inflöde, dvs. att barnet hör språket runt omkring sig, inflödets typ och kvalitet, familjens roll, skolans och omgivningens roll, attityder mot olika språk, kulturer och inte minns mot tvåspråkighet alltså dessa faktorer har också betydelse men främst för vilken nivå respektive språk kommer att utvecklas till

Inflödet ensamt utan någon som helst strategi kan i bästa fall leda till passiv tvåspråkighet, dvs. att barnet kommer att förstå språket i dess talade version, snappar upp språket, men om man siktar mot simultan eller successiv tvåspråkighet behöver barnet ha språkinflödet det vill säga måste få höra språket i många olika situationer och från viktiga personer och det mycket centrala

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

är att det behöver komma från viktiga vuxna. Även om kodväxling, alltså det att man som tvåspråkig person växlar mellan de här två språken i ett och samma samtal eller i en och samma mening är naturlig i tvåspråkiga sammanhang, är det ändå viktigt att barnet också får helt enspråkigt inflöde på respektive språk. Inte överraskande, men det är aldrig fel att påpeka, att läsning för barn har en mycket stor betydelse för deras tvåspråkiga utveckling. Slutligen attityder: barn är extremt mottagliga mot vad föräldrar, lärare och kompisar tycker, och läser av vad som anses vara passande eller opassande även i fråga om språkval, tvåspråkighet och kulturer.

Naturligtvis är ingen familj helt lik någon annan och därför väljer familjer olika tillvägagångssätt för att stödja sina barn i tvåspråkig utveckling. Det kända klassiska inlärningsmönstret för simultan tvåspråkighet är att föräldrarna talar varsitt språk med barnet. Den här strategin förutsätter att föräldrar talar olika språk, dvs. polska-svenska, eller polska-annat språk i Sverige. Man har hävdad att den här strategin en person-ett språk är den absolut bästa för att hjälpa barn till tvåspråkighet, dvs. när varsin förälder strikt håller sig till sitt eget språk och inte visar att den förstår det andra språket. Men den strategin är inte helt oproblematiske. Ett av fyra barn kommer inte att tala minoritetsspråket (polska) som följd av denna strategi. Det finns alltså ingen hundra procentig garanti att barn i likhet med föräldrarna ska använda båda språken. Studier har visat att barn tenderar att välja ut ett språk som de favoriserar. Det är också viktigt att påpeka att barn följer det språkmönster som används hemma, och om barnet väljer bort det andra språket kommer barnet antagligen- om föräldern fortsätter att tala det bortvalda språket till barnet -att uppnå passiv tvåspråkighet. Om man till exempel kodväxlar och har kodväxling som strategi, kommer barnet att följa det mönstret.

Att växa upp med ett språk hemma och ett språk utanför hemmet kallas strategi, men det är också en situation som är vanlig för barn i invandrarfamiljer, alltså: L1 hemma – L2 utanför hemmet eller L1A+ L1Alfa hemma – L2 utanför hemmet. Beroende på när ett sådant barn börjar på förskolan kan det dock röra sig om antingen utveckling mot simultan tvåspråkighet – om barnet börjar gå i förskolan vid ett års ålder, eller om successiv tvåspråkighet - om barnet börjar förskolan vid eller senare tre års ålder.

Successiv tvåspråkighet skiljer sig från simultan först och främst genom att inläringen påbörjats senare, dvs. efter att barnet redan har utvecklat ett språk och man tror att den här gränsen alltså går vid tre års ålder. Det man bland annat har sett är att uttalet kan bli svårare att lära sig vid stigande ålder och även den övriga språkliga utvecklingen (alltså inom grammatik och ordförråd) ser annorlunda ut. Dessutom kan successivt tvåspråkiga personer ha så kallade andraspråksdrag i sitt andraspråk, t.ex. har man sett att inläring av den särskilda – och sett till världens språk- ovanliga svenska betydelseindelningen för vissa verb ligga – ligga, sitta, stå och för sätta -sätta, ställa, lägga samt för tro – tycka, tänka, tro sker senare hos tvåspråkiga hos än enspråkiga barn eller ibland blir den inte helt automatiserad, dvs. att personen tvekar och ibland säger rätt och ibland fel.

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

Det finns tre strategier till för familjer, som man kan läsa närmare om i en av de två böcker som jag rekommenderar i slutet av presentationen.

Det är inte helt utan betydelse vilka språkutvecklande aktiviteter som barn ägnar sig åt innan de börjar på förskolan, t.ex. vid tre års ålder, hur det påverkar deras fortsatta språkutveckling i det andra språket. I en relativt färsk nederländsk studie har man undersökt sambandet mellan hemmets språkutvecklande aktiviteter, t.ex. gemensam läsning, sagostunder då man berättar för barn, samtal med barn, sångstunder då barn både lyssnar och sjunger själva och tevetittandet.

Generellt var barn med nederländska som förstaspråk bättre på ordförrådet medan barn med berberiska som modersmål- ett språk från Marocko utan skrift och inte använt officiellt och barn med turkiska från Turkiet. Det framkommer av den här studien att språkbehärskning både i L1 och i L2, närmare bestämt ordförrådet, påverkades signifikant av litteracitetsaktiviteter hemma. Bland annat har man kunnat se positiv transfer (dvs. överföring) av språkkompetenser från L1 alltså första språket till L2, alltså andra språket.

Sammanfattningsvis lär alltså språkutvecklande aktiviteter på hemmets språk ha positiv inverkan på att utveckla olika aspekter av det andra språket, på att skapa ett slags språklig bas för andra språket.

Om det är så pass viktigt för den tvåspråkiga utvecklingen och andraspråksutvecklingen hur språkutvecklande aktiviteter ser ut i hemmiljön, är kunskap om tvåspråkig utveckling av stor betydelse för föräldrar eller andra som tar hand om tvåspråkiga barn. Som förälder behöver man skaffa sig kunskap om hur man skapar de bästa förutsättningarna för barnens tvåspråkighet och för att de ska förbli tvåspråkiga, vad barnen går genom när de håller på att lära sig ett språk, vad det innebär att vara tvåspråkig och en rad annan kunskap, däribland om en del fenomen som kan dyka upp på vägen. Kunskapen gör att man som förälder kan skilja myter från forskningsbaserade fakta.

Skolan

Ett viktigt ögonblick i barnets liv är när det börjar gå i förskolan eller i skolan. Då börjar barnet umgås med andra barn, och om barnet då har ett annat modersmål än skolans, då måste det lära sig majoritetsspråket, ibland går det långsammare och ibland fortare.

Flerspråkiga elevers skolframgång gynnas inte bara av fortsatt utveckling av elevers första språk och andraspråk men även av sociokulturellet stöd, alltså omgivningens stöd samt av språk- och kunskapsutvecklande ämnesundervisning.

En pågående studie här vid SU av Ganuza och Hedman pekar mot att den modersmålsundervisning som erbjuds i svenska skolan har betydelse för bättre läsförståelse och vissa aspekter av ordförrådet i svenskan.

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

När det gäller andraspråksinlärning i naturlig miljö, dvs. genom att till exempel höra eller se på svensk teve är den bara en del av den process som barn måste delta i. För skolan kräver ju – vid sidan av att man kan tala- både att man kan läsa och skriva, och att man kan använda talat språk för en mängd mer komplicerade uppgifter än att föra en enkel konversation.

Därför brukar man skilja mellan samtalsrelaterad och kunskapsrelaterad språkbehärskning som också ibland kallas vardagsspråk respektive skolspråk på svenska. Med vardagsspråk menas den språkbehärskning som krävs för att klara vardagliga samtal, t.ex. ge och be om tillåtelse, be om hjälp, presentera sig och hälsa på någon, uttrycka känsla, ge komplimanger samt be om ursäkt och beklaga. Detta språk tjänar då främst sociala funktioner och används i en känd kontext, alltså där abstraktionsnivån är låg och där man kan få hjälp av andra kommunikationsmedel, t.ex. kroppsspråket. Med skolspråk menas däremot den språkbehärskning som krävs för att klara skolans ämnen. Skolspråket omfattar vid sidan av de sociala funktionerna även en rad andra funktioner, t.ex. försvara en ståndpunkt, jämföra idéer, att återge processer och procedurer i tur och ordning, att debattera eller att sammanfatta händelseförlopp och undersökningar.

På engelska finns olika benämningar, men de två ganska populära är BICS och CALP. BICS betyder *basic interpersonal communicative skills* och motsvarar samtalsrelaterad språkbehärskning. Den här nivån brukar barn uppnå ganska fort, efter cirka ett till två år. Den här samtalsrelaterade behärskningen kan vara missledande och ge ett sken av att ett barn har behärskat språket tillräckligt bra för de krav som finns i skolan.

Den andra vanliga engelska benämningen är alltså CALP, dvs. *cognitive academic language proficiency* och motsvarar kunskapsrelaterad språkbehärskning på svenska. Att bygga upp CALP är en mycket längre och mödosammare process än att skaffa sig BICS. Enligt en forskare som står bakom de här termerna- och även har kritiserats för dem men vi ska inte gå in på det och jag tycker med flera andra att termerna ändå är användbara- behöver andraspråkstalare i genomsnitt 5 år för att uppnå den nivå i kunskapsrelaterad språkbehärskning som motsvarande enspråkiga har. Man brukar även uppge spannet för hur lång tid det kan ta som ligger mellan 2-12 år beroende på en mängd faktorer – t.ex. barn från mindre fördelaktiga socioekonomiska förhållanden kan ställas inför en mycket krävande situation i skolan än exempelvis medelklassbarn, som redan i tidig ålder får ägna mer tid åt språkutvecklande aktiviteter hemma, och som redan då möter ett mer komplext språk som mer liknar skolans språk.

Avslutningsvis vill jag konstatera att det är många faktorer som har en betydelsefull roll för en lyckad tvåspråkig utveckling och flerspråkiga elevers skolframgång. Man kan göra en parafra på ett afrikanskt ordspråk: Det behövs ett helt samhälle för att uppfostra ett tvåspråkigt barn.

Referenslista

© Dorota Lubińska, 2016

Tvåspråkig utveckling hos barn. Manus till en muntlig presentation vid konferensen Polska språkets närvaro i Sverige, Stockholms universitet.

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

Arnberg, L. (2013). *Så blir barn tvåspråkiga [Elektronisk resurs] : vägledning och råd under förskoleåldern*. (Rev. utg.) Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. (5th ed.) Bristol, UK: Multilingual Matters.

Bjar, L. & Liberg, C. (red.) (2010). *Barn utvecklar sitt språk*. (2., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

De Houwer, A. (2009). *An Introduction to Bilingual Development*. Bristol: Multilingual Matters.

Grosjean, F. (2010). *Bilingual: life and reality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Hyltenstam, K. (red.) (1996). *Tvåspråkighet med förhinder?: invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) (2013). *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Håkansson, G. (2014). *Språkinläring hos barn*. (2., [rev. och uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur

Ladberg, G. (2003). *Barn med flera språk: tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle*. (3. uppl.) Stockholm: Liber.

Scheele, A.F., Leseman, P.P.M. & Mayo, A.Y. (2010). The home language environment of monolingual and bilingual children and their language proficiency. *Applied Psycholinguistics*, 31, 117-140.

Vetenskapsrådet (2012). *Flerspråkighet: en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig:

<http://www.vr.se/download/18.7257118313b2995b0f2167d/1355394138219/Flerspr%C3%A5kighet+-+En+forsknings%C3%B6versikt.pdf>.

Wedin, Å. (2011). *Språkande i förskolan och grundskolans tidigare år*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

© Dorota Lubińska, 2016

Tvåspråkig utveckling hos barn. Manus till en muntlig presentation vid konferensen Polska språkets närvaro i Sverige, Stockholms universitet.

Anvisningar för hur du refererar till den här texten finns på sidan 7.

Så refererar du till den här texten:

Lubińska, D. (2016). *Tvåspråkig utveckling hos barn*. Manus till en muntlig presentation vid konferensen Polska språkets närvaro i Sverige, Stockholms universitet.